

Een veld vol bloemen heeft een Kievit te gast. Een uitzonderlijk beeld in het monotone landschap.

Een Kievitskuiken in een Fries westijlandschap.

>>

Nederland verplicht is om drijfmest te injecteren." Bovendien heeft het bemesten allang niet meer alleen het doel om de bodem te verbeteren. Met bemesters werken boeren bovenal de enorme strontbult weg die onze vaderlandse veestapel produceert. Graslandboeren in Nederland en Denemarken mogen van Europa zelfs meer mest uitrijden dan hun collega's in andere landen.

De mestproductie rijst de pan uit. In 1990 produceerde de Friese melkveehouderij volgens het CBS nog 8,9 miljoen ton drijfmest, vorig jaar was dat 9,4 miljoen ton. En al die mest bevat stikstof dat in die dicht vervuuchtigt of door de bodem wordt opgenomen. Om te voorkomen dat een teveel aan stikstof uitspoelt in het grondwater en het oppervlaktewater heeft de overheid daarom bemestingsnormen vastgesteld. Maar je hoeft geen bril op te zetten om te zien dat bloemen en kruiden op intensief bewerkt weiland weinig kans maken.

Om de zoveel jaar wordt het land opnieuw doorgezaaid of gescheurd. En op stikstofrijke grond groeien vooral gras, bramen en brandnetels. „Toen ik met mijn onderzoek begon was ik verliefd op het Friese cultuurlandschap”, zegt Jeroen Onrust. Maar als je letterlijk met je neus op het land zit, kom je erachter dat dat weiland, met ruggetes en slootjes erin niet meer bestaat. Ik zag een gedraineerde weestijn.

Er zijn heus meer die het zien. Maar de overgrote meerderheid van de burgers heeft geen idee, merkt de onderzoeker. „Laatst vertelde ik tijdens een praatje in het Fries Museum dat je in Friesland eigenlijk geen kruidenrijk grasland meer tegenkomt. Iedereen was verbaasd. Blijkbaar zien mensen het niet. Dat is het grote probleem.”

Vorig jaar knapte er iets in hem. Toen hij een hertelling wilde doen in een stuk land waar hij eerder veel wormen vond, was er net mest geïnjecteerd. „Het land was kapot

“BLIJKBAAR ZIEN MENSEN HET NIET. DAT IS HET GROTE PROBLEEM

gescheurd. Er leefde bijna niks meer. Ik lag op mijn kar te janken in het veld. Ik dacht: we maken alles kapot.” Daarom is hij na de afsluiting van zijn veldonderzoek een paar maanden lang niet meer in Friesland geweest. Hij kon het landschap niet meer aanzien. „Ik zocht de Drentse bossen op, om mezelf te troosten.”

Het helpt ook dat hij weet dat hij niet alleen staat. Er zijn genoeg boeren die anders willen; die biologisch werken, of serieus gangbaar willen boeren, met oog voor de natuur. Hoopvol: „Misschien hebben we

De grutto die Marcel van Kammen fotografeerde terwijl op de achtergrond twintig nesten werden verzameld.

deze achteruitgang eerst nodig, om te beseffen dat het echt anders moet.” Maar hoe doe je dat, in een tijd van schaalvergroting, en massaproductie tegen een lage melk-prijs?

MEGABEDRIJVEN

Overal staan grote stallen. De provincie zegt niet te weten om hoeveel megabedrijven, met meer dan 250 koeien, het zo langzamerhand gaat. „Dat houden we niet bij”, zegt woordvoerder Jan Arendz in het Provinciehoofd. Politici steunen met de mond de 'natuur-inclusieve gangbare landbouw'. Maar in de praktijk

profiteren vooral grote boerenbedrijven van de huidige regelgeving. En iedereen krijgt subsidie. Natuurfactoren doen er veel te weinig toe.

Staatssecretaris Sharon Dijksma had alle vertrouwen in de melksektor, zei ze, toen er plannen lagen om het melkquotum af te schaffen. Er kwamen heus niet te veel koeien bij. De sector zou alles oplossen. Nou, het melkquotum is op 1 april vorig jaar afgeschaft, zegt een boer die kort geleden is overgestapt van een gangbare melkvee-praktijk naar een biologische manier van werken. „Je ziet wat er van komt.”

Hij werkt al jaren met oog voor vogels en bloemen, zoals de samenleving graag ziet. Maar hij legt het af tegen boeren die de kosten laag houden en bulkmelk kunnen leveren tegen een lage prijs. Eind februari heeft hij daarom besloten om biologisch te gaan werken. Het voelt als een nederlaag en verlossing tegelijk. Want hij geloofde heilig in een gangbare, natuur-inclusieve landbouw.

Maar het praten erover door beleidsmakers, zuivelmakers en politici duurt te lang. Op een dag, ergens in januari, werd hij toegesproken door zijn boekhouder. Om rendabel te kunnen draaien moest hij de melkproductie per hectare opschroeven.

Kon er misschien een stal bij? Geen haar op zijn hoofd.

Hij deed een paar weken over zijn besluit. Toen was hij om. Hij verdient de komende twee jaar geen cent. Hij moet een deel van zijn honderd koeien afstoten en extra land pachten. Maar daarna produceert hij melk op biologische wijze. Alleen op die manier kan hij echt werken met aandacht voor de natuur.

Iedere ochtend om zes uur staat hij op, vertelt de boer. Dan loopt hij de gang in, waar de kat op een overal ligt te slapen. Dan aait hij de spinnende poes over de kop, zet de radio aan, ruikt het kuilgras en wendt zich naar zijn koeien.

Naar de Hinkes, uit een bloedlijn die nog door zijn vader is gefokt. Naar de Akkes en de Klaasjes.

Er zullen grote boeren zijn die hem hopeloos ouderwets vinden, zegt de natuurminnende veehouder. Maar op zijn land lopen nog slootjes uit het jaar 1600. Op zijn land is het een komen en gaan van biologen die de vogelstand bijhouden.

Veel boeren, misschien wel driekwart, denkt hij, zien natuurbehoud als een bedreiging. Nou, hij niet.

PROFITEREN

Ondertussen wordt er gepraat, en gepraat, en gepraat over zogenaamde gangbare natuur-inclusieve landbouw. De bestuurders in het provinciehoofd willen profiteren „van de vernieuwende aanpak die Brussel voorstaat”. Tot het jaar 2020 moet de landbouw gericht zijn op „slimme en duurzame groei”. En binnen tien jaar moet de Friese Dairy Valley de meest duurzame, en renderende zuivelketens ter wereld worden.

In de winkels liggen pakken melk met vogels erop. Of met koeien in de wel erop getekend. Friesland Campina heeft een 'purpose statement' geformuleerd. „Nourishing by nature – betere voeding voor de wereld, goede inkomsten voor onze boeren, nu en in de toekomst.”

Ik lees het. Ik hoor de beleidsmakers

“IK KIJK NAAR DE REUSACHTIGE MACHINES DIE IN HET LAND HAZEN EN VOGELS VERSNIJPEREN

praten. Om meodeloos van te worden.

Per hoofd van de Europese bevolking gaat ongeveer 100 euro per jaar aan landbouwsubsidiegeld naar boeren. De groten worden groter, de kleineren worden verpletterd, de geluiden van het land zijn verstemd.

Hoe kun je het grote doodgaan stoppen? „Biologisch voedsel kopen”, zegt wetenschappelijk directeur Cees Buisman van waterinstituut Wetsus. „Dat doe ik altijd.” Ook hij maakt zich zorgen. Over de bodemkwaliteit, over de verspilling van fosfa-

Twee oranjepijpen op een pinksterbloem.

ten, over schaalvergroting. „We raken steeds verder van de natuur af, terwijl we daarmee zouden moeten samenwerken.”

Ik kijk naar het maanlandschap dat Friesland heet. Naar de reusachtige machines die soms zelfs 's nachts maaien, en die in het boerenland hazen, vogels en reekalfjes versnipperen.

Als het net is gebeurd, zie je de smots in het land liggen, vertelt weidevogelbeschermers Henk Waterlander. Smots. Bloedpap... „Of een eind met de poten eraf. Die nog leeft.”

SCHAMEN

Het doet pijn, landschaps-pijn. En het raakt iedereen. LTO-voorman Geart Kooistra was laatst bij een discussiebijeenkomst in Amsterdam over het landschap. „Ineens rees er een vrouw op. „Je zult je toch schamen om nog boer te zijn”, riep ze.”

Geart Kooistra zweeg. „Dat leek me het beste.” Hij wist even niet waar hij moest beginnen. 's Avonds zocht hij troost bij de koeien. Hij keek naar de zwartbonten, snoof hun lucht op, de boze dame nog steeds in zijn hoofd. „Ik dacht: zou zij nou alles weten?”

Niemand weet het. En in tussentijd verzuurt het land. „Ik kom niet graag naar bûten”, zegt natuurfotograaf Marcel van Kammen uit De Westereen. Drie jaar geleden fotografeerde hij een grutto op een hek. Op de achtergrond maaide een machine ongeveer twintig nesten met gruttkoekens naar de barbeebessen. „Jen doffe ellende.”

Van wie is dit land? Een beetje van ons nog misschien. Maar verder vooral van miljoenen melkdrinkende, kaasende, zuivelvliebebers in de rest van de wereld. Wat kunnen we er tegen doen? Wij zaaien bijmenengels in onze tuin. We zijn blij met begroeiende rotondes en wilde bloemen langs de fietspaden. Wij laten het gebeuren.

Goulson en Piersma

Ook last van landschaps-pijn? Op vrijdag 28 juni houdt mediaplatform Finster op Fryslân samen met burgerinitiatief Kening fan 'e Greide een 'muzikale wetenschapsvoorstelling': *Foarút nei it libbene lân*. Speciale gast is de Britse bioloog Dave Goulson, schrijver van de boeken *Een verhaal met een angel* en *Geroezemoes in het gras*. Hij wordt ontvangen door zijn Friese evenknie Theunis Piersma. Componist Sytze Pruiksma en Leeuwarder brassband SoliBrass verklanken de culturele betekenis van het landschap. Entreekaarten à 16,50 euro (studenten 10 euro) via www.harmonie.nl. Zie ook: www.kingofthemedows.eu finsteroopfryslan.nl

Volgende week in deze bijlage een interview met Dave Goulson.